

JOŽE VIDIC

2. del

Odkrili zakopano orožje v Benkovi hiši v Vrbljenju

Januarja 1944. leta je bil Janez Benko komandir domobranske čete na Škofljici in pod njegovo poveljstvo je spadala tudi domobranska postojanka v gradu na Lisičjem. Znano je, da so nekatere prostore v tem gradu dodelili salezijancem, ki so jih Nemci izgnali s Stajerske, v druge prostore pa so se namestili domobranci. Med salezijanci sta bila tudi Miško Brunec iz vasi Melinci pri Beltincih in dr. Franc Cigan iz

Milka Žnidaršič poleg svoje nove hiše v Vrbljenju s pokinkano cevjo, v kateri je bilo zakopano orožje. Orožje bilo zakopano v Benkovi drvarnici (že prej porušeni), Janez Benko pa je bil domobranski oficir, semenišnik, zdaj duhovnik v tujini.

vasi Žižki, 14 km od Lendave. Po kapitulaciji Italije so bili nekaj časa v tem gradu skupaj z salezijanci tudi partizani. Vodstvo OF na tem področju je skušalo z voditeljem teh salezijancev dr. Ciganom ustvariti bolj pristne odnose, vendar je slednji odločno odklonil (kot tudi vsi drugi salezijanci) sodelovanje z OF. Po jesenski nemški ofenzivi leta 1943, ko se je razraslo slovensko domobranstvo, so salezijanci v tem gradu ognjevitoma pomagali domobranskim zločincem. V noči 28. januarja 1944. leta, so v ta grad pripeljali deset zvezanih barjanskih žena in deklet. Med njimi je bila Štrumbljeva, kateri so nekaj mesecev prej ustrelili moža in je bila vdova, doma pa je zapustila osem majhnih otrok. Opolnoči sta jih dva domobranci spovedala v grajski kapeli in sporočila, da bodo vse postrelili, ker se je čez dobro uro tudi zgodilo v bližnjem gozdu, le Angeli Kumše je uspelo pobegniti. Tako so barjanci in vodstvo OF takoj zvedeli za zločin. Ker pa je vse te ženske aretirala likvidatorska skupina iz barjanske domobranske postojanke, katere poveljnik je bil vojni zvočinec Franc Frakelj-Peter Skalar (zdaj živi v Torontu pod imenom Peter Markis) in ker jim je on na Barju izrekel smrtno obsodbo, smo bili doslej prepričani, da je predvsem on odgovoren za pomor teh nesrečnih žensk. No, po mnogih letih je v Celovcu spregovoril politični emigrant, salezijanec Brunec. On je pred leti napisal 108 gosto tipkanih strani kritike na mojo knjigo »Po sledovih črne roke« (tretjič je izšla ta teden in jo bodo naročniki dobili v teh dneh) in to v obliki skripte razdelil med verne Korošce, predvsem mladini. Naj povem, da sta bila Brunec in Cigan profesorja na Celovški gimnaziji. Dr. Cigan je umrl pred 11 leti v Ljubljani za rakom in je pokopan na Žalah, Brunec pa je vzgojitelj v dijaškem Sloškovem domu, ki spada pod Mohorjevo družbo. V omenjeni kritiki Brunec prvič pove, zakaj so bile pomorjene barjanske žene. Povedal pa je zato, ker je s tem želel zbrisati madež salezijancev. Ukaz za aretacijo in umor žensk je izdal poveljnik Janez Benko iz maščevanja, ker so »mu partizani likvidirali brata Martina«. Resnica pa je, da je Martin Benko padel 11. decembra 1943. leta kot domobranec med kratkim spopadom med domobranci in partizani na Lisičjem. Brunec trdi, da je dr. Cigan pokleknil pred svojega nekdanjega učenca Benka in ga prosil milosti za ženske. Kumšetova pa ve povedati, da salezijanska duhovnika nista hotela dati nobeni odvezo (pri spovedi), spraševala pa sta jih le o partizanih. Dovolila sta, da so domobranci kar tu v kapeli do krvi pretepli ženske, eni od teh pa

V cevi najdeno odkrito zakopano orožje

s puškinim kopitom razbili zobe, jih ponovno zavezali in odpeljali na streljanje.

Kljub temu moramo Bruncu verjeti, da je bilo to Benkovo maščevanje, kajti vse ženske so bile iz njegove rojstne vasi, dve pa iz sosednjega Tomišlja. Vendar je bil zločin izpeljan s pomočjo Franca Fraklja in s takim ali drugačnim privoljenjem salezijancev. Da načrt za zločin ni bil storjen kar na hitro, potrjuje dejstvo, da je Benko svoje starše, brata in sestro mesec dni prej preselil iz Vrbljenja v neko hišo blizu barjanske domobranske postojanke, ker se je bal partizanskega maščevanja. Poleg te družine so se v tistih dneh blizu Frakljeve postojanke preselile še nekatere domobranske družine iz Vrbljenja.

Katoliški vzgojitelj Miško Brunec je eden najbolj srditih obrekovalcev naše države, povečuje domobranstvo, sipa strup na ZKJ, potrjuje zgodovinska dejstva in v sovraštvo do socialistične Jugoslavije vzgaja šolsko mladino v Celovcu. V kritiki moje knjige pa je podrobno opisal, kako je bila urejena domobranska postojanka na Urhu, ve za vse bunkerje, drevesa, rove itn. S tem se je sam izdal, da so bili na Lisičjem tesno povezani z urhovci. Ne gre prezreti tudi dejstva, da je bil njegov rojak iz Beltincev kaplan Franc Glavač organizator ekstremnega belogardizma, ki je imel lastno obveščevalno službo, v katero je vpletel svoje somišljenike in znanee, posebno pa seminišnike (Benko, Brunec itn.).

Po vojni se je Benkova družina umaknila v Argentino, kjer sta starša pred nekaj leti umrla.

Tako kot drugim vojnim zločincem je bila tudi Benkova imovina zaplenjena. Za majhen denar sta po vojni to hišo dobila siromašna zakonca Frančiška in Jože Žnidaršič. On je bil čevljar, rojak iz Cerknice. Imela sta sedem otrok. Pred tremi leti je njun sin Stane začel poleg stare Benkove hiše zidati novo (tam, kjer je bilo prej gospodarsko poslopje). Avgusta predlanskim, ko je peljal pesek s traktorjem za to novo hišo, se je smrtno ponesrečil. Zapustil je ženo Milko in osem otrok. Tam, kjer sta njegov brat Jože in sin Ludvik našla zakopano zacinjeno cev z orožjem, je bila nekoč Benkova drvarnica.

Letnica na časopisu, v katerega so bile zavite bombe govori, da orožje ni bilo skrito pred letom 1942. Angleški bombi pa so domobranci verjetno dobili leta 1944 pri kakem padlem partizanu. Zato je bilo orožje strokovno shranjeno in zakopano verjetno kak mesec pred koncem vojne.

Stanko Petelin-Vojko je v aprilski številki Naše obrambe objavil povzetek iz poročila tajne obveščevalne službe pri informativnem uradu slovenskega domobranstva z dne 13. aprila 1945. leta iz katerega zveemo, na kakšne možnosti so računali domobranci ob koncu vojne:

»Če pridejo Rusi (česar pa ne verjamejo) se bodo umaknili v Italijo k Angležem. Če to ne bo mogoče, se bodo umaknili v hribe in se naprej kot gverilci borili proti partizanom...« Seveda, do prihoda Angležev in kralja Petra.

Janez Benko pa je z drugimi moral tako hitro bežati čez Ljubelj, da ni utegnil odkopati zakopano orožje. (Konec)

Ob 40. letnici Dolomitskega odreda

Med partizanskimi odredi, ki letos slavijo 40 let svoje ustanovitve, je tudi Dolomitski odred NOV in POS. Ustanovljen je bil od 1. do 10. julija 1942 na Ključu in Vranjih pečinah v Polhograjskih Dolomitih. Po njih je tudi dobil svoje ime.

Kot je znano, se je narodnoosvobodilno gibanje v Polhograjskih Dolomitih začelo zelo zgodaj. Prvi partizanski borci so bili organizirani v Raški in Mengeškomoravski četi Kamniškega bataljona ter Tržiško-kranjske čete Storžškega bataljona. Kot se je spomladi 1942 narodnoosvobodilno gibanje silno razmahnilo in je zajelo vso Slovenijo, je tudi v Dolomitih odhajalo v gozdove vse več zavednih ljudi, da bi se borili proti okupatorju in domačim izdajalcem. Iz skupin, ki so nastajale v posameznih območjih, je bila sprva ustanovljena 4. četa 1. bataljona Notranjskega odreda. Ko pa je četa štela več

ofenziva na naše prvo slovensko osvobodeno ozemlje, v kateri je sodelovalo 82.000 do zob oboroženih vojakov, ko nemški vojaški stroj s 6 milijoni vojakov na vzhodni fronti še ni bil skrhani in zaustavljen in ko so Nemci v Afriki še nadalje prodirali proti Aleksandriji. Danes po 40 letih prav zagotovo lahko trdimo, da je bila ustanovitev Dolomitskega odreda postavljena v najodločilnejše in najusodnejše prelomno obdobje narodnoosvobodilne vstaje na Slovenskem in v celotni Jugoslaviji. Za ustanovitev prvih brigad in odredov, med katerimi je bil tudi Dolomitski, se je vodstvo NOG lahko odločilo in ga uresničilo, ker je program Osvobodilne fronte združeval prebivalstvo v vsesplošni odpor proti okupatorju, zaradi njegove visoke patriotske zavesti, enotnosti in hrepence nja po svobodi. Ti pogoji so bili izpolnjeni tudi v Polhograjskih Dolomitih. V prvih borbenih vrstah je stala predvsem delavska in kmečka mladina, ki je nosila glavno breme oborožene borbe.

Izredno težki pogoji

Posebnost in pomembnost Dolomitskega odreda se kaže zlasti v izredno težkih okoliščinah, v katerem je deloval in v izredno pomembnih bojnih nalogah, ki jih je uspešno izvajal. Najpomembnejše obdobje je od ustanovitve odreda do odhoda osrednjega vodstva NOG Slovenije iz Dolomitov na Rog spomladi 1943. Ob ustanovitvi je tedaj sorazmerno maloštevilni odred zavaroval prehod II. grupi odredov na Gorenjsko čez močno zavarovano razmejitveno črto med italijanskimi in nemškimi okupatorji, kmalu pa je nadzoroval večji del svojega operativnega območja. S tem je bilo ustvarjeno malo osvobodeno ozemlje, ki je omogočilo nastanitev in delovanje osrednjega vodstva NOG Slovenije, kar je bilo za tiste razmere izrednega pomena (vođenje vse večje vstaje v predelih Primorske, Gorenjske, Notranjske, Stajerske, iz Dolomitov pa so bile možne zveze na vse strani, zlasti z Ljubljano). Dolomitski odred pa je bil sposoben tudi braniti osvobodeno ozemlje. Kronika odreda pove, da je v navedenem obdobju petkrat obdržal malo osvobodeno ozemlje oz. območje Ključa in da je pretrpel samo dva neuspeha in sicer v Belški grapi in Bezenici marca 1943. Zaradi izjemno težkih vojaško-političnih okoliščin je bil Dolomitski odred aprila 1943 ukinjen, borci pa so bili porazdeljeni v enote Tomšičeve in Šercerjeve brigade. Z

Franc Bukovec – Jože Ježevnik, narodni heroj, prvi komandant odreda

kot 100 borcev, je bil iz nje ustanovljen 4. bataljon Notranjskega odreda. Tudi ta se je kaj kmalu zaradi svoje številčnosti preoblikoval v večjo enoto, odred. Sprva se je imenoval Polhograjski odred, kasneje pa so ga na željo borcev in poveljstva odreda preimenovali v Dolomitski odred. Novo ime je bolj ustrezalo glede na dejstvo, da je odred deloval od Ljubljane do bivše jugoslovansko-italijanske meje in meje med italijanskimi in nemškimi okupatorji, torej na širšem področju Polhograjskih Dolomitov, sestavljali pa so ga zlasti Dolomiti. Odred je bil ustanovljen prav v najtežjih dneh za naše NOG in zavezničke, ko je divjala velika italijanska roška

Naslovna stran glasila Dolomitskega odreda

odhodom odrednih enot je v Dolomitih ostalo do kapitulacije fašistične Italije le manjše število partizanov in političnih delavcev, kar je izkoristila reakcija za ustanavljanje belogardističnih postojank. Septembra 1943 je bil Dolomitski odred ponovno ustanovljen. Množičen odhod v partizane je omogočil oblikovanje številčno zelo močne enote, saj je imel v svoji sestavi 600 borcev. Vanj je bil vključen tudi ves Logaški bataljon. Dolomiti so bili zopet skoraj v celoti osvobodjeni, razen maloštevilnih belogardističnih in nemških postojank v večjih krajih. Po odredbi operativnega štaba za zahodno Slovenijo z dne 17. oktobra 1943 je bil Dolomitski odred ponovno ukinjen, borci pa so bili porazdeljeni v enote Triglavске divizije NOV in POS. Ko je bil 23. januarja 1944 odred tretjič ustanovljen, so bile razmere v Dolomitih že tako težavne, da je lahko akcije na tem področju izvajal le občasno, največ pa se je zadrževal na območju sedanjih občin Idrija in Postojna. Tudi odred v tretji sestavi je bil

zelo aktiven, saj je izvedel mnogoštevilne zelo uspešne bojne akcije, tam pa je sodeloval tudi z ostalimi enotami NOV in POS in je veliko prispeval k osvoboditvi Dolomitov in vse naše domovine.

Prebivalci Dolomitov so ponosni na svoj odred. Ponosni so na svojo borbo za svobodo, ponosni so na žrtve, ki so jih dali.

97 prvoborcev in 14 narodnih herojev

V štiriletnem boju so imeli 97 prvoborcev – nosilcev Partizanske spomenice 1941 in 14 narodnih herojev. Utrpeli so 994 žrtev okupatorja, od teh jih je padlo v boju 526, ubitih je bilo 137 talcev, v taboriščih jih je umrlo 129 in v zaporih 114. Požganih je bilo 476 domov in gospodarskih poslopij.

Se živeči borci Dolomitskega odreda, združeni v Skupnost borcev, se ob 40-letnici s ponosom oziramo na prehojeno pot. Naše misli so ob tem osredotočene na izročila narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije, ki niso pomembna le za čas v katerem živimo, ampak pomenijo kažipot za prihodnost vseh bodočih pokolenj. Naše misli zato prežema zvestoba revolucionarnim tradicijam, ki jih moramo razvijati in ustvarjalno uresničevati tudi v bodoče. Naše misli so hkrati z glavno generacijo, katerih vrstniki so pred 40 leti nosili glavno breme oborožene borbe, ki bo nadaljevala našo pot in ki iz naših rok vedno bolj prevzema odgovornost za nadaljnji razvoj samoupravne socialistične družbe. Še vedno pa se čutimo dolžni posredovati naše bogate izkušnje, dolžni smo tolačiti resnico o naši borbi in njena izročila, dolžni smo z osebnim zgledom posebejati moralne in etične vrednote revolucije in še zlasti lik našega borca: Mladina bo tako še lažje dojela, da ohranjanje revolucionarnih tradicij ne pomeni samo obujanje spominov, temveč predvsem razvijanje tovarštva, medsebojne pomoči in spoštovanja, iskrenosti, odgovornosti, ljubezni do domovine in še marsičesa lepemu, kar je krasilo tudi borce Dolomitskega odreda pred 40 leti. Le tako bomo lažje premagovali težave, ki so neizogibne spremljevalke borbe za boljši jutri.

Z neomajnim zaupanjem v Titove besede, da je moč v našem mladem rodu bomo letos praznovali 40-letnico ustanovitve odreda na Ključu 3. julija. Borci odreda bomo zborovali ob 9. uri, ob 11. uri pa bo začetek osrednje slovesnosti in tovariško srečanje z aktivisti, mladino in ostalimi prebivalci dolomitskega območja.

FRANC DOLENC